

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

SPECIALPEDAGOGIK PÅ FRITIDSHEM – EN OUTTALAD SJÄLVKLARHET?

Lärares uppfattningar om barn
i behov av stöd på fritidshem

FÖRFATTARE:
Karin Jansson Bredin

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

12/2022

SAMMANFATTNING

DENNA ARTIKEL BELYSER hur lärare i fritidshem ser på arbetet med elever i behov av stöd. Fyra lärare i fritidshem har intervjuats utifrån frågeställningarna: Hur uppfattas specialpedagogik? Vilka möjligheter och utmaningar upplevs i arbetet med elever i behov av stöd? Hur uppfattas att fritidshemmets unika särart kan gynna elever i behov av stöd? Resultatet av intervjuerna har analyserats utifrån frågeställningarna och visar bland annat på att det råder en osäkerhet kring de specialpedagogiska begreppen; att det finns en stor skillnad mellan det formella kring särskilt stöd som används på fritidshemmet kontra i skolan; att fritidshemmets miljö med flexibilitet och frihet och fokus på relationsskapande är gynnsamt för elever i behov av stöd och att utmaningar finns kring organisation och samarbete med skolan.

Karin Jansson Bredin är biträdande rektor och specialpedagogisk koordinator på Ekkälleskolan i Linköping Epost: karin.jansson-bredin@utb.linkoping.se

Denna artikel har den 10 oktober 2022 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING	7
SYFTE, FRÅGESTÄLLNING, METOD OCH GENOMFÖRANDE	9
Syfte och frågeställning.....	9
Metod och genomförande.....	9
RESULTAT	11
Hur uppfattas specialpedagogik av lärare i fritidshemmet?.....	11
Vilka möjligheter och utmaningar upplever pedagoger i arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet?	12
Hur upplever pedagoger att fritidshemmets unika särart kan gynna elever i behov av stöd?	12
DISKUSSION	15
REFERENSLISTA	17
BILAGA: INTERVJUGUIDE	19

INLEDNING

JAG ARBETAR SOM biträdande rektor och specialpedagogisk koordinator på en F-6-skola med ca 260 elever. Jag har erfarenhet av 36 års arbete i skolans värld, som lågstadielärare, Montessorilärare, speciallärare, rektor, biträdande rektor och specialpedagogisk koordinator.

Studien som ligger till grund för denna artikel har genomförts inom ramen för Ifous (Innovation, forskning och utveckling i skola och förskola) treåriga FoU-program Fritidshemmets pedagogiska uppdrag (FriPu), som min verksamhet deltog i 2019–2022. Inom ramen för programmet samverkade Linköpings kommun, Stockholms Stad, Österåkers kommun och Stiftelsen Bladins med forskare från Högskolan i Gävle och Linnéuniversitetet. Ifous FoU-program syftar till utveckling och förbättring av skolans eller förskolans verksamhet och ökad användning av befintlig forskning (Ifous 2020). Parallellt med vår medverkan i FoU-programmet genomförde vi själva en undersökning som visade att endast 50 procent av all personal på fritidshemmet ansåg att de kunde möta elever utifrån deras olika behov och förutsättningar. Resultatet av undersökningen ökade nyfikenheten på hur arbetet med elever i behov av stöd och anpassningar bedrivs på fritidshem. Föreliggande studie är ett resultat av den nyfikenheten.

Fritidshemmet har påverkats av stora förändringar under de senaste åren. När den nya skollagen trädde i kraft fick fritidshemmen delvis ett annat uppdrag, inte som en egen skolform men en del av skolväsendet (Skollagen 2010:800). Utbildningen i fritidshemmet ska komplettera övriga skolformer och stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation och utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Läroplansdel 4 ska förtydliga syftet med verksamheten och innehållet i undervisningen på fritidshemmet och genom detta öka likvärdigheten och kvaliteten (SOU 2020:34).

I skollagens generella bestämmelser om syftet med utbildningen inom skolväsendet anges att utbildningen ska ta hänsyn till barns och elevers olika behov, de ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt (Skollagen 2010:800).

Alla barn och elever i samtliga skolformer och i fritidshemmet ska ges den ledning och stimulans som de behöver för sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. (Skollagen 2010:800, 3 kap 2§)

Detta innebär naturligtvis att det kommer finnas tillfällen då en del elever måste erbjudas stöd och extra anpassningar. Stödet i form av extra anpassningar ska skyndsamt ske inom ramen för den ordinarie undervisningen (Skollagen 2010:800).

År 2020 presenterades den statliga utredningen *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg* (SOU 2020:34). I den beskrivs att:

Om det finns skäl till stöd i form av extra anpassningar i den obligatoriska delen av skolan bör således samverkan/dialog ske med fritidshemmet, om inte uppenbara skäl talar emot det. Extra anpassningar som kan krävas inom ramen för skolarbetet kan mycket väl även behövas i fritidshemmet. (SOU 2020:34, s. 231)

Stöd i form av extra anpassningar kan till exempel vara hjälp med att planera och strukturera sina studier, individuellt schema, tydliga instruktioner, stöd för att komma igång med arbetet, lästräning, mat-testugor, särskilda läromedel, tidshjälpmedel, särskilda programvaror samt specialpedagogiska insatser under en begränsad tid (SOU 2020:34).

Åtgärdsprogrammet är det dokument där skolan skriver ned vilka behov av särskilt stöd eleven har

och hur skolan ska tillgodose dem. Åtgärdsprogrammet ska beskriva det särskilda stöd som en elev ska få (Skollagen 2010:800).

Enligt skollagen (SFS, 2010:800), med utgångspunkt i Barnkonventionen (UNICEF, 2009) och Salamancadeklarationen (Svenska Uneskorådet, 2006), ska alla barns lika värde och alla barns rätt till en tillgänglig utbildning vara vägledande. Barn ska ha rätt till det stöd som behövs för att utvecklas och klara utbildningen. Skolan har ett ansvar att skapa lärmiljöer som bidrar till elevernas kunskapsutveckling såväl som deras personliga utveckling (Andishmand 2019).

I sin avhandling om behov, stödinsatser och inkluderande undervisning i de tidiga skolåren fann Johanna Lundqvist (2016) utifrån sin forskning att det var ovanligt att barn i behov av stöd fick träning efter skolan och om det skedde så var det inte en del av fritidshemmets verksamhet utan genomfördes av lärare.

Genom åren har fritidshemmets uppdrag förändrats. I läroplanens kapitel fyra står det klart att en målstyrd undervisning ska utövas på fritidshemmet och att fritidshemmet ingår i utbildningssystemet. Förutom att se till att ge godkända kunskapskrav och färdigheter ska verksamheten också fostra till sammanhållning och inlevelseförmåga (Skolverket, 2019). Enligt Lager (2015) befinner sig fritidshemmet i ett spänningsfält mellan en diskussion om utbildning kontra socialpedagogik. Det handlar om fritidshemmets tradition av omsorg och social fostran med inriktning på relationer gentemot skolans distinktare inriktning på mål, värdering och individuella insatser. Lärare i fritidshem arbetar på ett nytt sätt med metodisk dokumentation, analys och uppföljning av sitt arbete fast de fortfarande arbetar med samma innehåll som förut d.v.s. sociala relationer.

I en studie där lärare i fritidshem har intervjuats framkommer det att lärare i fritidshem ser fritidshemmets pedagogik som inkluderande och att de kompletterande och kompenserande aspekterna är i fokus. Fritidshemmets personal samarbetar och diskuterar med varandra. All personal och ibland även alla elever, är inkluderade i arbetet med att ge support till elever i behov av stöd (Karlsudd, 2020).

Det perspektiv som sätter sin prägel på skolan och styrdokument idag är det relationella. Det innebär att man förklarar skeenden i förhållande till kringliggande miljö. Skolan behöver då forma och designa lärmiljöer, undervisning och metoder för att ge alla elever möjlighet att klara av och kunna tillägna sig

utbildningen. Utgångspunkten är att stimulera det som fungerar och att motverka det som inte fungerar, det vill säga ett salutogent och hälsofrämjande perspektiv. Detta stämmer väl överens med det socialpedagogiska synsätt som har präglat fritidshemmen under 1900-talet (Lager, 2015).

Ett tydligt ideologiskt mål i fritidshemmet är ett situationerat lärande, det vill säga att lärande och meningsskapande sker kollektivt och genom att delta i praktisk verksamhet, med ett medvetet förhållningssätt som innefattar alla elevers lika värde oavsett förmåga och prestation. (Andishmand 2019, s. 4)

Skolforskningsinstitutets forskningssammanställning *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem* (2021:03) visar att en viktig uppgift för lärare är att skapa intresse och motivation för eleverna och att tillgodose elevernas intressen och ge dem möjlighet att välja. Eleverna på fritidshemmet erbjuds för det mesta lek och aktiviteter med gruppen i fokus. Därför är det viktigt att lärarna har kunskap om gruppdynamik och vet vilka roller eleverna har i gruppen, hur deras inbördes relationer ser ut och hur de interagerar. Detta är väsentligt för att kunna skapa en positiv lärmiljö (Skolforskningsinstitutet 2021:03).

Det särskilda stödet är ovanligt i fritidshem (Lago & Elvstrand, 2021).

Mot bakgrund av ovanstående finns det ett behov av att belysa om och på vilket sätt verksamheten i fritidshemmet kan gynna elever i behov av stöd.

Ett sätt att göra det är att öka förståelsen för hur lärare i fritidshem ser på arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet.

SYFTE, FRÅGESTÄLLNING, METOD OCH GENOMFÖRANDE

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

SYFTET MED FÖRELIGGANDE studie är att öka kunskapen om hur barn i behov av särskilt stöd kan förstås i relation till fritidshemmets uppdrag. Specifikt att öka kunskapen om lärares syn på specialpedagogik i fritidshem.

För att göra det är ambitionen att besvara följande frågeställningar:

- ★ Hur uppfattas specialpedagogik av lärare i fritidshem?

- ★ Vilka möjligheter och utmaningar upplever lärare i fritidshem i arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet?
- ★ Hur uppfattar lärare i fritidshem att fritidshemmets unika särart kan gynna elever i behov av stöd?

METOD OCH GENOMFÖRANDE

FÖR ATT BESVARA frågeställningarna genomfördes intervjuer med lärare på fritidshem. Intervjuerna transkriberades och analysen av transkriptionen ligger till grund för studiens resultat.

Urvalet av respondenter är ett bekvämlighetsurval, vilket innebär att det består av personer som är lätt tillgängliga (Bryman, 2016) det vill säga arbetar på samma skola som jag arbetar på. Respondenterna består av fyra utbildade lärare i fritidshem. Respondenternas arbetserfarenhet sträcker sig från 2 år till mer än 30 år. De är samtliga behöriga fritidspedagoger eller lärare i fritidshem.

Samtliga respondenter har blivit informerade om studiens syfte och om de forskningsetiska principerna

från Vetenskapsrådet (2002) när det gäller Informationskrav, Samtyckeskrav, Konfidentialitetskrav och Nyttjandekrav. Respondenterna har gett sitt samtycke till att medverka.

Studien har genomförts i form av kvalitativa semistrukturerade intervjuer med fyra utbildade lärare i fritidshem. Semistrukturerade intervjuer har valts för att de ger en liknande struktur men ger möjlighet att ställa följdfrågor utifrån det som respondenten berättar och inte utifrån vad jag som intervjuare vill eller förväntar mig att höra. Intervjupersonen har stor frihet att utforma svaren själv (Bryman, 2016). En intervjuguide har använts med ett antal frågeställningar som legat till grund för samtalet (se bilaga). Intervju-

erna tog mellan 25–40 minuter vardera och spelades in och har därefter transkriberats. Omfattningen av den insamlade datan är cirka 18 sidor.

Ett bekvämlighetsurval är inte optimalt eftersom det gör det omöjligt att generalisera resultaten, men resultatet kan ändå vara intressant (Bryman 2016).

Min roll som biträdande rektor på skolan och således närmsta chef för en av respondenterna, kan riskera att respondenterna inte svarar helt ärligt, men samtidigt känner de sig bekväma i intervjusituationen eftersom de känner mig. I intervjusituationen har extra hänsyn tagits till detta genom en öppen dialog om förutsättningarna för intervjun och betoning av min roll som forskare i denna situation, inte som chef.

Valet att bara intervjua lärare i fritidshem beror på att det är de som är ansvariga för undervisningen på fritidshemmet.

En kvantitativ enkätundersökning hade kunnat användas istället för intervjuer, för att få ett större urval av respondenter, men då hade inga följdfrågor kunnat ställas för att förklara och fördjupa svaren.

Vid val av analysform har hänsyn tagits till att en kvalitativ metod använts och därför har en analysmetod tillämpats som passar vid analys av kvalitativ data. Via en tematisk innehållsanalys struktureras och organiseras materialet för att lokalisera återkommande aspekter som relaterar till undersökningens olika forskningsfrågor som sedan tillsammans bildar ett eller flera teman (Bryman 2016). De transkriberade intervjusvaren har analyserats utifrån artikelns tre frågeställningar: Hur uppfattas specialpedagogik av lärare i fritidshem på fritidshemmet? Vilka fördelar och utmaningar upplever lärare i fritidshem i arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet? samt Hur uppfattar lärare i fritidshem att fritidshemmets unika särart kan gynna elever i behov av stöd?

De tre frågeställningarna har utgjort huvudkategorier vid analysen, för att sedan hitta mönster, avvikelser och teman i svaren.

RESULTAT

FORTSÄTTNINGSVIS KALLAS ALLA respondenter för *lärare i fritidshem* oavsett utbildningsbakgrund. Namnen i resultatdelen är fingerade.

HUR UPPFATTAS SPECIALPEDAGOGIK AV LÄRARE I FRITIDSHEMMET?

I RELATION TILL de första frågeställningarna framträder i analysen två kategorier: Osäkerhet om begrepp och Skillnad skola-fritidshem.

Osäkerhet om begrepp

Efter analys av respondenternas svar är det tydligt att det finns en osäkerhet kring de specialpedagogiska begreppen extra anpassningar och särskilt stöd och vad de innebär. Samtliga respondenter beskriver att de saknar utbildning kopplat till extra anpassningar och särskilt stöd. Även den nytexaminerade läraren i fritidshem saknar utbildning om detta.

Det är svårt med begreppen, anpassningar och särskilt stöd. Vad menar du att särskilt stöd skulle kunna vara? (Anna)

Begreppen extra anpassningar och särskilt stöd är jag inte jättebra på. (Inger)

Skillnad skola-fritidshem

Respondenterna är ense om att det inte fungerar som i skolan på fritidshemmet. Exempelvis dokumenteras inte vilka anpassningar eller särskilt stöd som används utan det görs mer utifrån dagsform, muntliga överenskommelser i stunden etc.

Inte som i skolan, vi har inga kunskapskrav på fritids. (Anna)

Extra stöd är mer undervisningsmässigt, att man behöver lite extra förstärkning av vissa kunskaper i lärandet. (Inger)

Det finns inget åtgärdsprogram som gäller för fritidshemmet (Siv)

Vi pratar inte om uttrycket specialpedagogik. (Inger)

Trots att respondenterna är ense om frånvaron av begreppet specialpedagogik framträder ett antal extra anpassningar kopplat till verksamheten i fritidshemmet som Timetimer, bildstöd för dags- eller veckoschema, förbereda elever på aktiviteter innan de sker, hjälp vid påklädning, anpassa och planera aktiviteter utifrån vissa elever, anpassat material och spel t.ex. Duplo istället för Lego, upprepa det man säger, förklara ord. Det särskilda stödet som nämns kan vara elevassistenter; någon är ansvarig för särskild elev, kan variera vem det är; punktmarkering av vissa elever. Något som är utmärkande i analysen av respondenternas resonemang är att fritidshemmets bidrag kopplat till specialpedagogik verkar vara utvecklandet av sociala förmågor: få kompisar, kunna leka, få bra självförtroende samt att det är viktigt med att skapa goda relationer, bemötande och rutiner, samtidigt som verksamheten måste vara flexibel.

Även om analysen av respondenternas utsagor främst synliggör skillnader mellan skola och fritids verkar skolans Elevhälsoteam vara en gemensam nämnare. Alla respondenter nämner att de kan få hjälp av skolans Elevhälsoteam, men ingen har utnyttjat den möjligheten. Däremot nämns vikten av att ha en bra kommunikation med elevernas klasslärare, att man ofta tar upp elevärenden med dem och också i fritidshemsavdelningens arbetslag. Det ses som en styrka att det finns personal med olika erfarenheter:

Det är bra att det är blandat erfarenhetsmässigt i arbetslag och så, de som är nyare kanske ser saker på ett annat sätt, som man inte själv har tänkt på, då blir det en lite mer balanserad syn. (Inger)

Samtliga respondenter menar att det är värdefullt att delta på skolans elevhälsomöten. Några nämner också

att de brukar konsultera skolans specialpedagog. De har fått handledning av kommunens konsultativa stöd eller från barnhabiliteringen och samtliga respondenter nämner att de läser elevernas elevakter i systemet W3D3, där de kan få mer information om åtgärdsprogram och pedagogiska utredningar.

VILKA MÖJLIGHETER OCH UTMANINGAR UPPLEVER PEDAGOGER I ARBETET MED ELEVER I BEHOV AV STÖD PÅ FRITIDSHEMMET?

ANALYSEN VISAR ATT flexibiliteten och friheten är styrkor på fritidshemmet kontra utmaningarna kring organisationen av elevstöd och samarbetet med skolan.

Flexibilitet och frihet

När det gäller fördelar med arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet så framträder utevistelsen som en betydelsefull aktivitet. Vad som också nämns som viktigt är flexibiliteten som finns på fritidshemmet. Det finns en större frihet vilket gör att eleverna kan slappna av när de är på fritids.

Man kan välja att vara där eller här och man kan gå ifrån om det känns jobbigt (Siv)

Någon tar också upp att alla elever lär sig visa hänsyn och blir mer måna om varandra, när det finns barn i behov av stöd i gruppen.

De lär sig att alla inte är som dem, det är olikheter på olika sätt. (Anita)

Organisation

Analysen visar att respondenterna uppfattar att utmaningarna med att arbeta specialpedagogiskt i fritidshemmet är många fler än styrkorna. Framförallt verkar stödet, och kanske förståelsen för fritidshemmets behov av extra anpassningar och särskilt stöd inte finnas. Stödet som finns under skoldagen verkar försvinna under fritidstiden.

Vi ser ju att de fungerar bättre i mindre grupp och vi har ganska många barn på fritids. De här eleverna, man ser det själv, de håller för öronen kanske, de blir stressade av miljön och antalet, så det är inte optimalt att de här eleverna är på fritids i så stor grupp. (Anita)

En utmaning är möjligheten att få tid till ett gott samarbete med klasslärare för att ge eleverna en positiv upplevelse under hela dagen. Framgångsrika anpassningar eller bemötande som används under skoltiden kan ge en fortsatt positiv fritidshemsvistelse och vice versa.

HUR UPPLEVER PEDAGOGER ATT FRITIDSHEMMETS UNIKA SÄRART KAN GYNNA ELEVER I BEHOV AV STÖD?

I ANALYSEN AV den sista frågeställningen är två kategorier framträdande: *Nära relationer* och *Öppen miljö och elevers frihet att välja*.

Nära relationer

Analysen visar att relationsskapande är en viktig del i fritidshemsverksamheten, som gynnar alla elever.

När man har en jättebra relation, då är det ju lättare att kunna prata. (Anna)

För att lättare kunna skapa relationer nämns att det är en fördel att man på fritidshemmet kan följa en elevgrupp en längre tid och att samma personal kan vara kvar på avdelningen utan att bytas ut. Fritidshemmet kan ge ett positivt slut på dagen.

Man kan ge elever som har haft en jobbig skoldag ett bra slut på dagen, så att de går hem med en bra känsla och vill komma tillbaka nästa dag. (Siv)

Öppen miljö och elevers frihet att välja

I respondenternas resonemang betonas fritids miljö som möjlighet till lågaffektivt bemötande, till exempel att kunna hitta reträttplatser för elever i affekt.

Den vet om den blir arg, att den vet vart den ska ta vägen. Här bakom busken eller så (Anna)

Fritidshemmets flexibilitet lyfts också, verksamheten är inte så principfast och man kan följa dagsform och individuella behov utan större problem. Det bidrar också till att elever med behov av stöd inte blir så utmärkande eller speciella.

Om man går till träslöjden och om någon elev behöver lite mer hjälp framförallt, då kanske man bara tar med sig någon enstaka elev till, inte 5 eller 6 utan då kanske man går med tre elever eller två, för att den här eleven ska få komma till sin rätt och få det där lilla extra. Det kanske har varit jättejobbigt idag och den här personen kanske bara vill hänga i soffan och läsa bara för att vila huvudet, då kanske det är så att man kan erbjuda ett par till att stanna kvar. Man får vara lite snabb och se dagsformen, nu är det så här och då gör vi så här. Om en person har haft en jobbig skoldag och jag vet att den här eleven tycker jättemycket om att vara i skogen och leka då kanske vi bestämmer det i förväg att idag så går vi ut direkt. Då går alla ut och då beror det på att det är en elev som har jättebehov av det just då. Då blir det inget utmärkande och efter en stund kan man gå in igen och eleven funkar bättre. (Inger)

DISKUSSION

DESSA STUDIES RESULTAT stämmer väl överens med forskningen i att det särskilda stödet är ovanligt i fritidshem (Lago & Elvstrand, 2021). Det är en fara i att osäkerheten kring de specialpedagogiska begreppen och vad de innebär på fritidshemmet kan missgynna elever i behov av stöd på fritidshemmet. Skollagens bestämmelser om extra anpassningar och särskilt stöd gäller även för fritidshemmet men Andishmand (2019) betonar att elevens behov i fritidshemmets miljö måste ligga till grund för de åtgärder som framställs för elever i behov av särskilt stöd i fritidshemmet. Om personal på fritids varken har en tradition av att samtala om behov, eller inte har en tydlig begreppsapparat så blir det svårt att identifiera behov.

När det gäller extra anpassningar och särskilt stöd på fritidshemmet så är det viktigt att lyfta utvecklingen av de sociala relationerna mellan elever och mellan elev och vuxen som möjliggörs på fritidshemmet. Extra anpassningar på fritidshemmet kan till exempel vara bildstöd och aktiviteter initierade av vuxna och särskilt stöd kan vara att pedagogen aktivt hjälper eleven i leken eller att eleven har möjlighet att vara i ett mindre sammanhang på fritidstid (Lago & Elvstrand, 2021).

Resultaten i denna studie visar tydligt att det är skolan som har tolkningsföreträde när det gäller vilka elever som är i behov av stöd och hur stödet ska se ut. Resultaten visar att lärarna i fritidshem mycket sällan lyfter elever till elevhälsoteamet och även om de kan ta del av dokumentation om eleverna så saknas fritidshemmets bidrag i åtgärdsprogram och anpassningar. De åtgärdsprogram som används är kopplade till skolans kunskapskrav och skolans verksamhet.

När det gäller särskilt stöd och extra anpassningar i fritidshemmet, står det i Statens offentliga utredningar (SOU 2020:34) att det är otydligt utifrån lagstiftningen när detta stöd ska ges i fritidshemmet. Det kan finnas situationer då en elev behöver extra anpassningar eller särskilt stöd som inte har med skolans kunskapskrav att göra till exempel stöd för att sörja för elevens personliga utveckling. Som denna studies

resultat visar verkar fritidshemmets miljö vara en god arena för personlig utveckling, som exempelvis att träna på att skapa goda relationer.

Studiens resultat visar att flexibiliteten och miljön på fritidshemmet gynnar elever i behov av stöd. Möjligheten att skapa goda relationer ser man också som en stor fördel. En viktig aspekt som respondenterna tar upp är fördelen med att elever i behov av stöd som finns på fritidshemmet ger kamraterna förståelse för olikheter och ger möjlighet att arbeta på ett naturligt sätt med värdegrund, normer och attityder.

Studiens resultat visar även en uppfattning av att elever i behov av stöd fungerade bättre på fritidshemmet. Fritidshemmets unika verksamhet skulle kunna vara en mycket viktig del för elever i behov av stöd. Verksamhetens flexibilitet och möjlighet att vistas i miljöer utanför klassrummet kan vara mycket utvecklande miljöer för de elever som inte mår bra och har svårt att fungera i en traditionell klassrumsmiljö. Elever kan få en fristad på eftermiddagen och gå hem med en bra känsla i magen, trots att kanske skoldagen varit ett misslyckande.

I Lundqvists (2016) avhandling visar resultatet när det gäller barns perspektiv på att:

barn, i och utan behov av stöd, behöver kamrater; möjligheter till kreativ lek och kreativt tänkande; upplevelser av fart, spänning och grovmotoriska utmaningar; tillfällen att mysa, dra sig tillbaka och återhämta sig; nya kunskaper och ökad förståelse för sin omvärld; trygghet; frihet och självständighet; och förebygga och handskas med hemlängtan för att trivas under tidiga skolår. (Lundqvist 2016, s.116)

Allt detta kan fritidshemmets verksamhet bidra med, för att på så sätt underlätta för eleverna och ge dem tryggheten i en harmonisk, meningsfull vistelsetid.

Vad kan då göras för att bättre utnyttja fritidshemmets unika särart för att gynna elever i behov av särskilt stöd?

Osäkerheten hos lärare i fritidshem när det gäller styrdokumentens skrivningar om särskilt stöd och anpassningar torde vara lätt att råda bot på genom förtydliganden och utbildning. Viktigt är att detta område också finns med i utbildningen till lärare i fritidshem. Möjligen behöver skolor och skolledare möjliggöra att fritidshemmen bjuds in i det systematiska kvalitetsarbetet kopplat till elevhälsans arbete som ett sätt att få en samsyn kring detta.

När utredningar och kartläggningar av elevers behov av särskilt stöd görs måste all personal som möter eleven få ge sin bild och om eleven går på fritidshemmet måste hela vistelsetiden tas hänsyn till. Skolan skulle bättre kunna utnyttja fritidshemmet som en resurs när det särskilda stödet utreds. I utvecklingssamtalen är det också viktigt att fritidshemspersonalen får komma till tals. Det är nödvändigt med tydliga rutiner kring allt detta med fokus på alla elevers rätt till en tillgänglig och inkluderande lärmiljö. Det är viktigt att tänka på, att de anpassningar som görs för de här eleverna på fritidshemmet borde dokumenteras och delges skolpersonalen, så att det bästa från de två världarna, skola och fritidshem, kan samverka för elevens bästa.

Kanske skolan kan lära sig av fritidshemmets fokus på mjuka förmågor och bli ett särskilt stöd inskrivet i åtgärdsprogram? Att skapa relationer med eleverna har ett stort fokus i fritidshemmet och det kan skolan nyttja. Vad innebär fritidshemmets uppdrag att komplettera utbildningen i skolan egentligen? Är det kan-

ske i arbetet med att utveckla dessa mjuka förmågor hos eleverna som fokus ska ligga? Det känns som det fortfarande råder stor osäkerhet kring hur och om vad undervisning på fritidshemmet ska bedrivas. För elever i behov av stöd, där skolarbetet upplevs som svårt och ett hinder, borde fritidshemmets pedagogik och undervisning kunna vara till en stor hjälp. Undervisning i skolan och undervisning på fritidshemmet borde inte vara i clinch med varandra, utan i symbios. För att det ska fungera krävs det regelbunden samverkan mellan lärare i skolan och lärare i fritidshem och för att åstadkomma detta krävs det att fritidshemmet inkluderas som en naturlig del i skolans systematiska arbete med elevhälsan.

Det krävs en skolledning som

- ★ arbetar aktivt med att stötta fritids i att identifiera hur fritidshemmets särart kan bidra med extra anpassningar och särskilt stöd
- ★ ställer krav på att fritids deltar vid dokumentation av behov eller vid pedagogiska kartläggningar
- ★ ger förutsättningar för en utvecklad samverkan mellan skola och fritids utan att skolan ges tolkningsföreträde för att avgöra elevers behov.

REFERENSLISTA

- ★ Andishmand, Catarina (2019). *Inkluderande undervisning – fritidshemmets arbete med elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd*. Stockholm: Skolverket.
- ★ Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 2:8., Stockholm: Liber AB.
- ★ Karlsudd, Peter (2020). *Looking for Special Education in the Swedish After-School Leisure Program Construction and Testing of an Analysis Model*. Education Sciences, 10(12): 1–13. <https://doi.org/10.3390/educsci10120359>
- ★ Lager, Karin (2018). *Att undervisa i fritidshem: omsorg, lärande och utveckling i en enhet*. Educare-Vetenskapliga Skrifter, (2), 51–86. <https://doi.org/10.24834/educare.2018.2.3>
- ★ Lago, Lina & Elvstrand, Helene (2021). *Sociala relationer i fritidshem*. Stockholm: Natur & Kultur.
- ★ Lundqvist, Johanna (2016). *Educational pathways and transitions in the early school years: Special educational needs, support provisions and inclusive education*. Department of Special Education, Stockholm University, Stockholm. ISBN 978-91-7649-309-0. Malmö: Holmbergs.
- ★ SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- ★ Skolforskningsinstitutet (2021). *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem*. Systematisk forskningssammanställning 2021:03. Solna: Skolforskningsinstitutet. ISBN:978-91-985317-2-5.
- ★ Skolverket (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Norstedts Juridik kundservice
- ★ SOU. 2020:34. (2020). *Stärkt Kvalitet och Likvärdighet i Fritidshem och Pedagogisk Omsorg. Betänkande av Utredningen om Fritidshem och Pedagogisk Omsorg*. Utbildningsdepartementet: Stockholm.
- ★ Svenska Unescorådet (2006). *Salamanca-deklarationen och Salamanca +10*. Stockholm: Svenska Unescorådets skriftserie 2/2006.
- ★ UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.
- ★ Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

BILAGA:

INTERVJUGUIDE

- ★ Berätta om din yrkesroll och verksamhet. Vilken utbildning och erfarenhet har du?
- ★ Vad tänker du på när det gäller specialpedagogik, anpassningar och särskilt stöd på fritidshemmet?
- ★ Finns det elever i behov av stöd på fritidshemmet?
- ★ Anser du att det finns behov av att arbeta/ förhålla sig annorlunda med de eleverna på fritids? Miljö? Aktiviteter? Gruppstorlekar? Instruktioner?
- ★ Hur tänker du kring extra anpassningar i fritidshemmet?
- ★ Hur tänker du kring särskilt stöd i fritidshemmet?
- ★ Vilka möjligheter för specialpedagogiskt stöd tycker du finns i fritidshemmets verksamhet? Är det lättare att arbeta med specialpedagogik i fritidshem än i ett vanligt klassrum? Varför?
- ★ Vilka svårigheter ser du i arbetet med specialpedagogiskt stöd i fritidshemmet?
- ★ Har du sett/upptäckt några effekter av arbetet med elever i behov av stöd på fritidshemmet? Vad? Vad är din egen tolkning av att dessa effekter har nåtts?
- ★ Kan du berätta om någon situation eller något tillfälle när arbetet med elev i behov av stöd har varit gynnsamt på fritidshemmet?
- ★ Finns det något mer du vill tillägga?

SKOLPORTEN